

PROPOSTA METODOLÒGICA PER A L'ESTUDI DELS ARTICLES DE VERDAGUER PUBLICATS ALS PERIÒDICS

Lluïsa PLANS

L'objecte de la nostra comunicació és, com indica el títol, exposar la metodologia que seguim per fer l'edició crítica dels articles *En defensa pròpia* de Verdaguer publicats a la premsa diària. Els criteris bàsics per a l'estudi inclouen tenir en compte la bibliografia general, per a la comprensió de l'època, la concreta, sobre el tema, les fonts arxivístiques, i en aquest cas sobretot periodístiques, i els manuscrits.

La nostra intervenció se cenyirà a una molt parcial preliminar metodològica dels estudis que duem a terme, perquè l'anàlisi que aquí farem no incideix en cap moment en les motivacions personals i ideològiques de Verdaguer en escriure els articles. Aquest fet ha de ser un estudi molt més ampli, que englobi tot l'espectre metodològic, cosa que ara per ara no podem fer perquè l'estat actual de les investigacions que duem a terme no ens permet formular cap hipòtesi ni molt menys avançar unes conclusions que, en aquest moment, serien prematures i probablement incorrectes.

Ens limitarem doncs, per manca de coneixements i de temps, a presentar el plantejament que fem dels dos primers articles publicats a la premsa, el primer, a «El Noticiero Universal» el 17 de juny de 1895, i el segon, a «La Publicidad» el 6 d'agost del mateix any. Aquesta presentació consistirà a 1) plantejar la situació de Verdaguer quan va escriure els articles; 2) veure la producció que es fa d'aquests articles; 3) analitzar els materials de què disposem per a fer-ne l'edició.

Repassem, doncs, en primer lloc i esquemàticament la situació de Verdaguer els dies immediats anteriors a l'aparició del primer article.

El 21 de maig de 1895 el poeta arriba a Barcelona d'un viatge a Madrid on havia anat a veure el marquès de Comillas per saber de pròpia veu si li pagava els deutes, tal com diu que li havia promès. Recordem que en aquest moment la situació de Verdaguer era molt delicada, tant econòmicament com personal.

L'oferta que per aquells dies li degué fer donya Deseada d'anar a viure amb la seva família responia, segurament, a una mena d'obligació que ella sentia d'ajudar-lo a la vista dels moments crítics que passava. Primer per tu, després per mi, Verdaguer acceptà.

Segons manifesta el mateix Verdaguer en els articles al diari, el dia 13 de juny s'adona que un policia el segueix a l'església al matí i a la tarda. L'ende-

mà continua la vigilància per part del policia, que dura fins al migdia. A la tarda, li porta l'ordre de detenció però, com diu Verdaguer, «trobant-se providencialment conegut en la casa, se vegé obligat a escoltar ma defensa»¹ i, per tant, se'n torna sense executar-la. El dia 15 a mig matí, un tal Sr. Guillèn,² acompanyat d'un policia amic seu, el visita i li assegura que es revocarà l'ordre de detenció. Davant d'aquest fet tan positiu per a ell, a la tarda va a donar les gràcies al governador, el qual li promet que no se'l molestarà més.³

Per la seva part, Verdaguer, el mateix dia 15, en una carta dirigida al bisbe Morgades de Vic es declara «disposat a anar pels carrers de Barcelona entre gent d'armes».⁴ També escriu a l'arquebisbe de Tarragona demanant-li que, com a superior del bisbe de Vic, intercedeixi a favor seu. No tenim constància que hi hagués resposta de l'arquebisbe, però Morgades li contesta el dia 16 que «En vista de su rebeldía, hice lo que debía hacer, pasé el asunto al tribunal que, con todas las condiciones imaginables, sí, pero que andará su camino inexorable».⁵ L'endemà d'aquesta carta, 17 de juny, Verdaguer dona el *Comunicat* al «Noticiero Universal» que el publicà el mateix dia en l'edició de la tarda. El 18 el publica «La Opinión», edició del matí, i el dia 19 ho fa «El Diario del Comercio». Sabem també que el va publicar el «Diario de Lérida» el dia 20, però no tenim notícia que ho fes cap altre. El dia 26 de juny rep la segona citació i el dia 12 de juliol, la tercera. Aquest mateix dia, en carta a Morgades, el poeta li diu que ja té a punt de publicar «totes les infàmies, villanies i vergonyosos delictes...»⁶ és a dir, es refereix als articles, que més tard donarà a la premsa. Segons pròpia declaració, el 23 de juliol rep de mans d'un delegat el document de suspensió *in divinis*. El dia 6 d'agost comença a publicar a «La Publicidad», el primer d'onze articles sota el títol d'*Un sacerdot calumniat*.

En la nostra proposta metodològica prenem els dos articles, el del «Noticiero Universal» i el primer de «La Publicidad» com si fossin un bloc de dos comunicats adreçats, el primer, a un tipus de públic i, el segon, a un altre. Considerem que la voluntat de Verdaguer era de publicar a la premsa més propera ideològicament un article-denúncia que fos un toc d'atenció cap al seu problema. Un cop comprovada l'absència d'una reacció favorable per part de la jerarquia i veient que la seva situació, en lloc de resoldre's, s'agreuja, publica el segon article aquesta vegada a «La Publicidad», que és l'òrgan d'un corrent ideològic oposat a l'anterior. Aquest article és com un «Comunicat» i fa la mateixa funció que va fer el publicat a «El Noticiero»: posar en antecedents el públic; per això repeteix el que ja havia escrit, amb diferents paraules. Per exemple, el que diu en el *Comunicat*: «He baixat a Barcelona en ús de ma llibertat», equival al que diu en el primer article de «La Publicidad»: «Quan vos perseguecan en aquesta ciutat, fugiu a una altra». Però, a més, amplia el primer i explica més detalladament els sentiments que el mouen a prendre aquella decisió. Ens dona, també, peu a considerar-ho així el fet que el primer article a «La Publicidad» no va numernat, i els altres, sí.

El conjunt dels articles publicats per Verdaguier als periòdics en aquesta època s'han dividit en dues sèries, la primera de les quals comprèn els publicats des del dimarts 6 d'agost al diumenge 1 de setembre de 1895 i consta d'onze articles. En aquesta sèrie tradicionalment s'ha inclòs el *Comunicat* d'«El Noticiero Universal». La segona sèrie abraça els articles que van del dijous 5 d'agost al diumenge 21 de novembre de 1897 i consta de vint-i-sis articles.

Per fer l'estudi de l'obra, hem adoptat el criteri editorial que propugna fer-lo sobre l'última edició publicada en vida de l'autor, que l'ha poguda revisar i, teòricament, modificar, per la qual cosa el text que hom es proposa editar es considera el més acostat a la realitat i, per tant, el més creïble.

Establertes aquestes premisses, vegem la producció i descripció d'aquests articles. Comptem amb les següents edicions:

1r. La dels periòdics que hem esmentat i que sabem que van publicar els articles.

2n. L'edició que va fer la tipografia de «L'Avenç» l'any 1895 del recull que inclou el *Comunicat* a «El Noticiero» i els articles de la primera sèrie, amb el títol *En defensa pròpia* i en edició bilingüe, segons una traducció de Joan Moles. La presentació és en castellà, signada per «varios amigos de Mossen Verdaguier» i al final del volum diu:

«En prensa las cartas que anteceden, visitamos al ilustre poeta, ofreciéndole las páginas de este libro por si tenia a bien publicar alguna protesta en virtud de la últimas calumnias que, con mas osadia y mala intención que fortuna, han publicado algunos periódicos.

—Mañana les mandaré original,— nos contestó sonriendo con dulce bondad.

En efecto: al dia siguiente recibimos las poesias con que cerramos este libro. Las espinas de la calumnia las convierte su corazón de mártir en flores purísimas».

Les poesies són: «Tot sia per Déu», datada a la Gleva el maig de 1893, «Al món», sense data, «La pedregada», datada el 8 de setembre de 1895, i una altra sense títol, datada a La Gleva, «dia del Cor de Jesús, 1894».

De les edicions posteriors a la seva mort, la primera és l'edició popular de les obres completes de la Il·lustració Catalana que dirige Francesc Matheu, la qual aplegà per primera vegada els articles de la primera i segona sèrie en el volum disset. L'edició és de 1914. Després s'editaren en el volum X de les «Obres Completes de Jacint Verdaguier» de la llibreria Catalònia, en edició de 1930, i encara a les obres completes en un sol volum de l'editorial Selecta, i a les obres completes, primer volum, de la Biblioteca Perenne, ambdues dels anys 40.

La col·lecció dels diaris que hem revisat a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona és completa però, en general, està en un estat de conservació deficienciari a causa de la mala qualitat del paper. Tots reproduïxen exactament el mateix text del *Comunicat*, sense variants.

Al recull dels articles de «L'Avenç», s'hi observen les correccions, sobretot ortogràfiques, que després hem pogut comprovar en un annex que conté el primer volum dels manuscrits que més avall analitzarem. No podem assegurar que siguin correccions fetes totes pel mateix Verdaguier, ja que hem de tenir en compte que «L'Avenç» era el grup que va impulsar les reformes ortogràfiques que donaren lloc després a la normativització del català. És possible que les correccions fossin pròpies de l'editorial però revisades per Verdaguier, com es demostra en alguna ocasió.

Les edicions de la *Il·lustració Catalana* i de la *Selecta* fan, cada una d'elles, la seva pròpia adaptació ortogràfica. La seva conservació és desigual probablement perquè l'edició de la *Il·lustració Catalana* és feta en un paper molt senzill.

De cara a l'edició crítica, a més del material esmentat tenim els manuscrits i la sort, i la dificultat, que a la Biblioteca de Catalunya es conserven molts esborranys. Disposem de:

a) un aplec de manuscrits relligats i ordenats en tres volums per Maria Condeminas l'any 1960 i que conté: el primer volum, la primera sèrie d'articles, inclòs el *Comunicat*; el segon, la segona sèrie; i el tercer, esborranys d'articles, cartes i notes no publicats.

b) un sobre gran que inclou dues carpetes amb trossos i retalls no ordenats d'articles de la segona sèrie. En el mateix sobre hi ha una llibreta amb cobertes negres que conté retalls d'articles de «La Publicidad» enganxats a les pàgines amb algunes notes al marge i la data en què foren publicats.

Al primer volum dels manuscrits relligats per Maria Condeminas hi llegim: «Este Manuscrito contiene un conjunto de borradores de "En defensa pròpia"».

Su ordenación corresponde al orden de aparición de los artículos. Sin embargo esto no siempre ha sido posible: unas veces porque, en un mismo pliego hay fragmentos que luego, al publicarlos, fueron incorporados a otros artículos; otras veces porque Verdaguier aprovechó trozos de papel que habían quedado en blanco, para nuevos ensayos.

Siempre que unos folios han llegado a nuestras manos formando pliego, su unidad ha sido conservada; y siempre que Verdaguier había unido unos pliegos o unas hojas consiéndolos o pegándolos, al restaurarlos se ha conservado la misma ordenación».

Del *Comunicat* només es conserva un tros de paper escrit per les dues cares amb correccions i ratllades sobreposades. Bàsicament conté el text ja conegut. Com a nota curiosa direm que el manuscrit posa: «Pel mes de maig de l'any 73», i evidentment volia dir de l'any 93.

Del segon comunicat, o sigui, del primer article *Un sacerdot Calumniat*, hi ha quatre esborranys que numerarem:

Ms 1. Es podria dir que és l'últim perquè sembla preparat per a la impremta, ja que a l'encapçalament, sota el títol *Un sacerdot caluminat*, hi ha una nota que no és de Verdaguier, que diu: «Con este título nos remite el insigne poeta Mossen Verdaguier las siguientes lineas:». A la pàgina de la

dreta hi ha un P.S., o sigui, un *Post Scriptum*, que no va ser publicat. Diu així:

«P.S. Perquè no se m'tinga per exagerat, vejas lo que m' succehí ahí mateix.⁷ Lo dia 24 tinguí un avís del Sr. Vicari General dihentme que l' 26 passas per son despaig. Reponent jo que hi aniria a la hora que m' donas l' endema rebí segon avís de que fos á la una de la tarde. Jo sospitant un dels parans a que ja estich fet, puig m' hi trobo cada dia, m' excusí uns minuts avans de la una dihent que no estava gayre be. Donchs lo Sr. Bisbe de Vich es arriuat allí cinch minuts despres de la una, vestit de capellá⁸ en un cotxe que s' ha parat dintre l' palau, davant la escala principal, per dúrsemen si us plau per forsa en lo tren de les dues en que ha partit. La hora era la millor puig lo pati estava desert y no hi havia perill de publicitat ni d' escandol. Arriba'l dia de Sant Jaume a les 7 del vespre per obligar mes al Sr. Bisbe de Barcelona á ajudalo ab lo compliment de la felicitació. Sa vinguda s' ha duyt tan amagada que ls periodichs no n' han dit un mot y ningu'n ha sabut ni sospitat res, ni a Vich ni a Barna. Ara pregunto jo ¿Quina canongia me volen donar á Vich, quan se m' hi vol portar ab tanta pertinacia per no dir arrocegar vulgas no vulgas?»

El text d'aquest article sembla en net perquè té la lletra més acurada.

Ms. 2. Conté moltes paraules ratllades, i correccions. No hi ha P.S., no porta encapçalament ni tan sols les inicials J.M.J. que marquen tots els seus escrits.

Ms. 3. Porta el títol *Un sacerdot calumniat*, però l'article no és complet.

Ms. 4. Sembla el primer perquè és el menys elaborat, la lletra és més grossa i més mal feta i el paper és diferent dels altres. És més gruixut i sense pauta ratllada.

L'ordre dels manuscrits seria diferent si els haguéssim de contemplar d'acord amb el procés d'elaboració. En aquest cas, el Ms. 4 seria el primer perquè és menys elaborat. Conté expressions que ho avalarien com, per exemple, «Ab gran pena» i «a desgrat meu». La lletra és molt grossa. És molt desordenat. No porta títol. En el mateix full hi ha el *Post Scriptum* esmentat. Al foli 9 hi ha un fragment d'un altre article, alteració que no remarca Maria Condeminas. És el següent: «anaren sembrant com espines en mos camins y al voltant del santuari que'm toca per cautiveri, veus de que jo estava faltat d'enteniment, fins al punt de ferme intolerable aquell lloch que en altres circumstancies hauria sigut per mi un paradís de delicies». El Ms. 2 diu «a desgrat meu i ab gran pena del meu cor», tot seguit. Més avall llegim «seguir els concells de l'Evangeli» i «fins en lo temple de Deu». És el que té més correccions, però l'article és complet. En el 3 l'encapçalament ja sembla establert. Diu «Un sacerdot calumniat» i comença «Contra ma voluntat i ab gran pena del meu cor». Després llegim «lo concell del mateix Jesucrist» i «fins en lo temple del Senyor», que són les expressions que es publicaran. Acaba quan falta una tercera part del final de l'article, en l'expressió «al veure m' vell...» A partit d'aquí enllaça amb la part final del 2n. manuscrit. El Ms. 1 sembla el

definitiu malgrat les paraules ratllades i les paraules afegides. Numera els fulls 2 i 3.

La informació que ens donen els manuscrits serveix, només en principi, per veure la gestació del text i establir el definitiu, contrastant-lo amb el publicat. En aquest cas, però, ens donen informació complementària pel fet que hi ha un *Post Sriptum*, no publicat. A part del *Post Sriptum* que conté el Ms. 4, l'escrit que va a la pàgina següent del Ms. 1 no sembla concordar-hi. Per la manera com van enganxats els fulls sembla que pertanyi a un manuscrit que no existeix. ¿Hi havia doncs un manuscrit entre el 4 i el 2, que no ens ha arribat?

La relació que s'estableix entre el llibres editats i els manuscrits és sobretot ortogràfica, com ja hem dit abans. Constatem que de les variants ortogràfiques en podem establir una sistemàtica que ens porta a dir que, en l'edició de «L'Avenç», s'introdueix l'ús dels accents oberts en les paraules agudes que ho requereixen, s'eliminen tots els accents de les «a» preposicionals i de les «o» conjuntives, s'elimina la «y» enmig de paraula, no la conjunció, s'introdueix la «ç», s'introdueix la dièresi, s'apostrofa l'article davant totes les vocals, es canvia la «a» per «e» en molts casos: (ara/are), s'apostrofa la conjunció «que» davant vocal com en el francès, i s'apostrofa el verb amb el pronom començat en vocal. Notem els plurals femenins acabats en «es» que ja havia recuperat Aguiló, així com també l'ús de l'accent greu per indicar l'obertura fonètica de «e» i «o». També veiem qe no hi ha un criteri fix en l'accentuació d'esdrúixols. S'eliminen alguns vulgarismes com, per exemple, «dugues».

Al nostre parer en aquest moment, les persones del grup que formaven les empreses de «L'Avenç» estava en plena campanya d'elaboració i estudi de les normes ortogràfiques i, per tant, no tenia fixats tots els criteris que més tard defensà.

Notes

1. *En defensa pròpia*, L'Avenç, pp. 44-46.
2. No coneixem la identitat d'aquesta persona que cita Verdager.
3. He revisat l'índex de l'arxiu del Govern Civil de Barcelona i no hi he trobat cap menció d'aquests fets.
4. *Epistolari de Jacint Verdager*, IX, 73.
5. *Epistolari*, IX, 77-78.
6. *Epistolari*, IX, 98.
7. A sobre, «divendres passat».
8. Ratllat, «incognit».